

aplicación práctica de una parte importante de la extensa y compleja bibliografía teórica aportada por las últimas corrientes de Crítica Literaria.

Jose Maria Paz Gago, Oviedo

PROBLEMY ŻANRA W ZARUBIEŻNOJ LITIERATURIE. Sbornik naučných trudův 319, Swierdłowski Gosudarstwiennij Pedagogičeskij Institut, Swierdłowsk 1979, ss. 126.

Nie należy do łatwych zadanie sprawozdawczego opisu, w krótkiej recenzji, tomu prac przygotowanych przez swierdłowski Instytut Pedagogiczny a poświęconych problematyce gatunków w literaturach zachodnio-europejskich i Stanów Zjednoczonych. A to — między innymi — dlatego, że autorzy poszczególnych artykułów wykorzystują w analizach egzemplifikacje literackie z odległych sobie epok (od osiemnastowiecznej powieści grozy po całkiem współczesny przykład powieści amerykańskiej z roku 1973), że ilustrują problemy genologiczne charakterystykami rozmaitych gatunków i rodzajów (od literatury popularnej, poprzez angielski dramat okresu Restauracji, realistyczną powieść XIX wieku aż po współczesną przypowieść), że posilkują się kontekstami różnych literatur narodowych.

Dwanaście zamieszczonych w recenzowanym tomie prac podzielono na dwa działy: w pierwszym (*Tipologia prozaicznych żanrow*) zgrupowano, zgodnie z tytułem, studia na temat gatunkowych uwarunkowań epiki, w drugim (*Tipologia dramatycznych żanrow*) dramatu.

Tom otwiera praca M. B. Ładygina *Z zagadnień ewolucji gatunkowej powieści grozy w literaturze angielskiej drugiej połowy XVIII i początku XIX wieku*. Autor w syntetycznym skrócie (na dwunastu stronach) — poznawczo nieco ryzykownym, biorąc pod uwagę rozległy i bogaty stan badań nad tym tematem — analizuje sytuację powieści grozy, jej wyznaczniki strukturalne, głównie ideowo-tematyczne, na przykładzie utworu H. Wolpole'a *Zamek w Otranto*. Umieszczając tę powieść — prototyp gatunku — w kontekście przeobrażeń kulturowo-światopoglądowych przelomu Oświecenie-Romantyzm, uznaje ją — w ślad za

licznymi opracowaniami — za przedmiot genologiczny skryształizowany pod wpływem dyrektyw gatunkowych romansu i powieści oświeceniowej. Zestawienie powieści Wolpole'a z utworami C. Reeve'a, A. Radcliffe'a, M. Le-wisa, W. Beckforda, a także z późniejszymi przykładami bujnie rozwijającego się gatunku, pozwala Ładyginowi na sformułowanie wniosku, że „powieść grozy istniała w trzech podstawowych odmianach: przedromantycznej, sensacyjno-sentymentalnej i romantycznej” (s. 14).

Do problematyki powieści popularnej nawiązuje również praca N. D. Tamar-czenki *Dostojewski, Maturin, Hugo (Z zagadnień związków i źródeł gatunkowych „Zbrodni i kary” Dostojewskiego)*, powołując się na wcześniejsze ustalenia krytyki, że narracyjne techniki Dostojewskiego niejednokrotnie odwoływały się do gatunków tzw. paraliteratury. Tamarczenko podkreśla, że analizując strukturę arcydzieł Dostojewskiego w zestawieniu z formami powieści awanturkowej, sensacyjnej bądź kryminalnej, należy wiązać te porównania z „moralno-filozoficzną problematyką utworów Dostojewskiego, z ich psychologiczną głębią” (s. 15). Autor artykułu interpretuje analogie wybranych elementów trzech utworów: cyklu nowel Ch. Maturina *Melmoth the Wonderer*, powieści W. Hugo *Katedra Marii Panny w Paryżu* i F. Dostojewskiego *Zbrodnia i kara*. „Tak oto — czytamy w konkluzji artykułu Tamarczenki — sposób całościowej organizacji powieści Hugo — dialog dwóch świadomości, w których ucieleśnione zostały równe wartości, właściwe przedstawionemu światu prawdy. Z tego względu ta cecha *Katedry Marii Panny w Paryżu* wskazuje na nową formę powieści awanturkowo-filozoficznej, którą można uznać za — w znaczeniu typologicznym — formę przejściową między dialogiem w sjużecie (*Melmoth the Wonderer*) a polifonią Dostojewskiego” (s. 26).

Polemiczny charakter ma praca W. A. Fedczenki *Właściwości gatunkowe trylogii społecznej W. von Polenza*, w której autor, przeciwstawiając się rozpowszechnionym opiniom, iż przerwany nurt realizmu w Niemczech w roku 1848 ujawnił się na powrót w początkach XX wieku, przedstawia wiele przesłanek potwierdzających jednak ciągłość realistyczno-humanistycznej tradycji w literaturze niemieckiej. Zasadniczym argumen-

tem — wśród innych — jest tu twórczość powieściopisarska Wilhelma von Polenzy, a zwłaszcza jego „trylogia społeczna” (*Der Pfarrer von Breitendorf, Der Büttnerbauer i Der Grabenhäger*). Fedczenko w swojej interpretacji jest kontynuatorem tej linii historycznoliterackich ocen, które wyłączają powieści von Polenzy z kontekstu tendencji naturalistycznych. Analiza trylogii dokonana przez Fedczenkę prowadzi do konkluzji, że omówione w artykule powieści von Polenzy są przykładem tradycyjnej powieści realistycznej funkcjonującej na obszarze „klasycznych” wzorów gatunkowych tego okresu zarówno w Niemczech jak i we Francji i Rosji. „Gdyby chcieć określić bliżej — pisze Fedczenko — właściwości gatunkowe trylogii, można byłoby ją uznać za typ realistycznych powieści społeczno-psychologicznych” (s. 37).

Kontekstów literatury niemieckiej, tym razem XX wieku, dotyczy kolejna praca tomu: L. W. Kobzariewej *Dramatyzacja formy narracji w powieści H. Manna „W krainie pieczonych gołąbków”*. Charakterystyczne dla prozy dwudziestowiecznej zjawisko tzw. dramatyzacji (tu ważna funkcja zdarzenia, konfliktu postaci, dialogu etc.) u Henryka Manna stało się głównym czynnikiem konstytuującym „nową postać powieści — powieść satyryczną” (s. 47). Praca Manna nad dramatyzacją formy narracyjnej — dowodzi Kobzariewa — doprowadziła do ukształtowania się niemieckiej powieści satyrycznej.

W artykule *Współzależność tematu i gatunku (Problem czasu w antyfaszystowskiej prozie Weisenborna)* „L. S. Kaufman pisze: „Antyfaszystowski temat wzbogaca i aktywizuje konflikt w prozie Weisenborna, wnosi nowe elementy w strukturę obrazów, w opis charakterów, w styl narracji, wzbogaca i aktywizuje gatunek [...] Ideowa koncepcja artysty zmusza go do poszukiwań najbardziej istotnych elementów wyrazu artystycznego” (s. 65).

Legenda i rzeczywistość pewnego bestsellera (O przypowieści R. Bucha Jonathan Livingston Seagull a story)” to artykuł I. B. Kantorowicza, w którym autor podejmuje próbę wyjaśnienia ogromnego sukcesu czytelniczego, przywołanej w tytule powieści, wydanej w Nowym Jorku w 1973 roku. (Prawem przypisu dodam, że *Opowieść o mewie*, tłumaczona na wiele języków — w Polsce, bodaj we fragmen-

tach, drukował ją „Przekrój” — doczekała się szybko adaptacji filmowej). Kantorowicz polemizując z kategorycznymi, choć niejednoznacznymi opiniami krytyki — także w ZSSR — która określiła alegoryczną przypowieść Bucha jako typowy dla literatury masowej przykład banalnej baśni dla dorosłych, upatruje w niej odzwierciedlenie „głębokich przemian w świadomości młodzieży i całego narodu amerykańskiego pod koniec lat sześćdziesiątych” (s. 56). „Ponieważ — pisze dalej Kantorowicz — w przypowieści Bucha istotnie wyraża się wzniosłość dążeń narodu amerykańskiego ku moralnym ideałom — co potwierdza przedstawiona analiza — jestem skłonny zgodzić się z tymi, którzy przewidują dla „Opowieści o mewie” długi żywot, a nie z tymi, którzy widzą w niej tylko krótkotrwałą nowość kultury masowej” (s. 56).

Głównym zadaniem artykułu A. A. Palija *Narrator w nowelach S. Maughama* jest analiza „subiektywnych form organizacji tekstu i ich funkcji” (s. 66) i porównanie twórczości, w tym zakresie, angielskiego prozaika z utworami innych, współczesnych mu pisarzy. S. Maugham — co przekonująco argumentuje Palij — nie należy do kierunku tzw. szkoły psychologicznej. Nie jest także zwolennikiem chwytów charakterystycznych dla Galsworthy’ego i Aldingtona, którzy sięgali po gatunek noweli, aby prezentować w niej określone idee w duchu jakich winien być edukowany czytelnik. Maugham w ramach tych dwu tendencji zajmuje miejsce pośrednie i dlatego — pisze Palij — bliższy jest Maupassantowi niż angielskiej szkole nowelistycznej.

Dział drugi omawianej książki tworzą cztery rozprawy: I. F. Tajca *Ideowe i artystyczne właściwości sztuki Congreve’a „Love for Love”*, N. P. Miedwiediewej *O cechach gatunkowych sztuki O’Neila „Strange Interlude”*, N. S. Trawuszkina *Wielogatunkowy układ struktury artystycznej (wg utworów Heinego, Hauptmanna i Tollera oraz W. M. Pawermana „Dziennik Anny Frank”*, Od dokumentu do dramatu.

I. F. Tajc, wychodząc z powszechnie już akceptowanego stanowiska, że określenie „komedia okresu Restauracji” — jako nazbyt szerokie — zatraciło swoje funkcje poznawcze, próbuje w kontekście tej epoki w Anglii znaleźć odrębne miejsce dla komediopisarstwa Williama Congreve’a na tle takich autorów jak

C. Cibber, G. Etherege i W. Wycherly. N. P. Miedwiediewa w analizie dramatu O'Neila prowadzi do wniosku o epickim charakterze *Dziwnego Interludium*, w którym dramatyzm jako fenomen estetyczny i element poetyckości ustąpił formom narracyjno-epickim, jako skutek określonych intencji ideowych dramaturga. N. S. Trawuszkina przedstawia analizę genealogiczną trzech utworów: pieśni H. Heinego *Ślasy tkacze* oraz dwóch sztuk — *Thaczy* G. Hauptmanna i *Die Maschinenstürmer* E. Tollera, wskazując na ich wielogatunkową postać, co potwierdza — nienowocześnie — spostrzeżenie — że gatunek nie stanowi niezależnej struktury, ale aktywnie uczestniczy w krystalizacji innych gatunków. W. M. Pawerman rozważa ideowe i estetyczne przyczyny, z powodu których dokumentalny dziennik Anny Frank stał się dramaturgicznym materiałem dla teatralnej adaptacji, która odniosła duży sukces na scenach wielu krajów.

Omawiany tom kończy rozprawa N. L. Libermana zatytułowana *Współczesne literaturoznawstwo obce o historii problematyki genealogicznej*, w której autor relacjonuje dwie — według niego najbardziej znaczące w ciągu ostatnich lat — książki poświęcone teorii i historii gatunków literackich, a mianowicie trzeci tom *Wstępu do nauki o literaturze* (Warszawa 1965) Stefani Skwarczyńskiej, oraz pracę P. Hernadiego *Beyond Genre. New Directions in Literary Classification* (Cornell University Press, Ithaca and London 1972).

Na zakończenie powinienem podzielić się jedną refleksją: otóż ta kilkudziesięciostrońcowa książka z całą pewnością zasługuje na wnikliwą i szczegółową lekturę (także polemiczną). Recenzja ta, z konieczności skrócona i nader syntetyczna (ale jak na kilku stronach omówić dwanaście rozpraw podejmujących tak różnorodną tematykę?), nie oddaje wszystkich walorów poznawczych i badawczych książki.

Grzegorz Gazda, Łódź

Wiesław Krajka, ANGIELSKA BAŚŃ LITERACKA EPOKI WIKTORIAŃSKIEJ, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa-Łódź 1981, ss. 158.

W. Krajka's study is a thorough and systematic description of all genre variants

of the fairy-story co-existing in the Victorian epoch. The book is particularly interesting since the fairy-story does not usually receive much critical attention. As the author suggests, the Victorian period has been chosen for the detailed observation of the genre because it is the epoch of the folk fairy-tale metamorphosis into a literary fairy-story. For the adequate description of this change the author rightly chooses the dynamic, historical understanding of the genealogical phenomena. A substantial part of the Introduction, which formulates the aims of the book and explains the methodological principles, is devoted to the argumentation for the evolutionary concept of the genre. The whole book, distinguished by lucid composition, is divided into two parts. The first, composed of two chapters, deals with the folk tradition in the Victorian fairy-story. The author distinguishes three main currents: the European Märchen, the tales of the stupid ogre, and the fairy-tale reflecting the beliefs of the English people. The poetics of each of the distinguished types of the genre is discussed in considerable detail: the author not only describes in the terms of V. Propp the personages, events and plot sequences characteristic of the fairy-tale invariant, but also accounts for several other conventions in the sphere of setting and narration. The presence of this triple folk tradition is carefully traced in the Victorian fairy-stories.

The second part, devoted to the novel elements of the genre, consists of three chapters. The first describes the attempts to construct a new fictional world of fairy fantasy. The author discusses the modification of single elements of the convention, the changes of the whole groups of motifs, and finally, the creation of the entire fantastic worlds (dissimilar to that of the traditional fairy-tale) in the fantasy of adventure and in the dream fantasy.

The second chapter is devoted to the didactic tendencies altering the traditional fairy-tale. The author considers the blending of the fairy-tale conventions with those of parable (the genre variant of the fairy-story parable with a moral) and those of allegory (the fairy-story allegorical parable). The above genre variants are discerned within the didactic fairy-story for adults and for children. Although the author states that the distinguish-